

sonra kin duygusunun kişinin ahlâkî hayatı bakımından tehlikesini ve zararlı neticelerini ortaya koyar. Bunlar, birine kin besleyen kişinin sahip olduğu imkânlardan dolayı onu kıskanması ve bu kıskançlığın süreklilik kazanması, o kişiyle normal iletişimini kesmesi, aleyhinde kötü sözler söylemesi, zararlı faaliyetlerde bulunması, haklarını engellemesi, fırsat bulduğunda ona eziz etmesi gibi İslâm'ın sosyal ilişkilerde yasaklamış olduğu kötülüklerdir. Kin tutmanın iradeyi aşan boyutunu da dikkate alan Gazzâlî, bu duygunun normal davranışları engellemeyecek şekilde dizginlenmesini, içindeki bu duyguya rağmen kişinin kendini kin beslediği şahsa iyilik etmeye zorlanmasını öğütler. Ayrıca kin beslenen tarafın da kin beslene hak ettiği şekilde karşılık verme, onu hoş görüp normal ilişkilerini sürdürme veya ona hak ettiğinden daha ağır kötülüklerle karşılık verme şıklarından birini tercih edebileceğini, bunlardan ilkinin adalet, ikincisinin fazilet, üçüncüsünün zulüm olduğunu belirtir.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "bğz" md.; *Lisânü'l-Ârab*, "hkd" md.; *et-Ta'rifât*, "el-İtkd" md.; *Kâmus Tercümesi*, I, 1223-1224; Wensinck, *el-Mu'cem*, "bğz", "zğn", "şhn" md.leri; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "bğz", "zğn" md.leri; *Müsned*, II, 162, 494; III, 20, 430, 439, 440; IV, 154, 236, 286; V, 263; Buhârî, "İmân", 1, 2, "Edeb", 57, 58; Müslim, "Birr", 23, 24, 28, 30-32, 60, 157; Tirmizî, "Kıyâmet", 60, "Cennet", 25, "Birr", 60; Kindî, *Resâ'ilü'l-Kindî el-felsefiyye* (nşr. M. Abdülhâdî Ebû Rîde), Kahire 1398/1978, s. 126; Ebû Hayyân et-Tevhîdî, *eş-Şadâka ve's-şadîk* (nşr. İbrâhîm el-Kılânî), Beyrut-Dımaşk 1416/1996, s. 141, 242, 278; Gazzâlî, *İhyâ'ü'l-İlm*, III, 181; Şevkânî, *Fethü'l-kadîr*, Beyrut-Dımaşk 1412/1991, V, 46, 49.

MUSTAFA ÇAĞRICI

KİNÂNE (Benî Kinâne)

(بنو كنانة)

Adnânîler'e mensup
büyük bir Arap kabilesi.

Adını aldığı, Hz. Peygamber'in on dördüncü nesilden dedesi olan Kinâne'nin nesebi Adnân'a kadar Kinâne b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyâs b. Mudar b. Nizâr b. Mead b. Adnân şeklindedir. Resûl-i Ekrem'in, "Allah İbrâhîm'in çocuklarından İsmâ'il'i, İsmâiloğulları'ndan Benî Kinâne'yi, Kinâne'den Kureyş'i, Kureyş'ten Benî Hâşim'i ve onlar arasından da beni seçti" dediği rivayet edilir (Müslim, "Fezâ'il", I; Tirmizî, "Menâkıb", I; İbn Sa'd, I, 20). Mekke çevresinde oturan Kinâneliiler,

şehirin güneybatısında dedeleri Müdrike vasıtasıyla akrabaları olan Benî Hüzeyl, kuzeydoğusunda Huzeyme'nin diğer bir oğlundan gelen Benî Esed'in komşusu idiler. Kabilenin kollarının en meşhurları Nadr (Kays), Mâlik, Milkân, Âmir, Amr ve Abdümenât'tır. Kureyş'e adını veren Kureyş (Fihri) b. Mâlik'in soyu Nadr'a dayanmaktadır. Kinâne'nin muhtemelen en kalabalık kolu Abdümenât da Bekir, Müdric, Düil, Leys, Damre, Gıfâr ve Hâris kollarına ayrılmaktaydı; bunlardan Benî Hâris gibi ehâbîş* arasında yer alanlar da vardı.

İslâm öncesi dönemde Kinâne'nin özellikle Bekir b. Abdümenât kolu, Huzâa kabilesiyle birlikte hareket ederek Mekke hâkimiyetinin Cürhümlüler'den Huzâa'ya geçmesine yardımcı oldu. Kinâne kabilesi Fihri b. Mâlik'in liderliğinde, Kâbe'yi Mekke'den Yemen'e naklederek insanların hac için kendi topraklarına gelmesini sağlamak isteyen Himyerîler'le çarpıştı ve savaşı kazandı. Fihri'nin torunlarından Kusay b. Kilâb, Mekke'nin hâkimiyetini ele geçirmek için Huzâalılar'la mücadeleye çıktığı sırada Kinâneliiler ona destek verdiler; Bekir b. Abdümenât ise Kusay'ın karşısında yer aldı. Ebtah'ta yapılan savaşta çok sayıda kişi öldü. Anlaşmazlığın ortadan kalkması için taraflarca hakem tayin edilen Ya'mer b. Avf el-Leysî, Kusay'ın lehine karar verince Kâbe hizmetleri ve Mekke'nin idaresi Kureyş'in eline geçti; Ya'mer de ihtilâfı giderip kan davasını ayakları altında ezdiği için "ezici" anlamında Şeddâh (Şüddâh) lakabıyla anılmaya başlandı (İbn Hişâm, I-II, 117-118, 123-124). Câhiliye döneminde aya ve Uzzâ, Süvâ, Sâir gibi putlara tapan Benî Kinâne takvimin düzenlenmesi ve özellikle ay ve güneş yılından doğan farklılıkların giderilmesi amacıyla gerektiğinde seneye bir ay ilâve edilmesi şeklinde yapılan nesî uygulamasını yürütmekteydi (İbn Habîb, *el-Muḥabber*, s. 156). İslâm'dan önce meydana gelen ve temelde Kinâne ile Kaysîler arasında cereyan eden fiçâr savaşlarına genellikle taraflardan biri olan Kinâne kabilesi mensupları sebebiyet vermiştir. İslâmiyet'ten önce başta Kureyş olmak üzere Hz. İsmâ'il'in soyundan geldikleri, Mekke'de oturdukları ve Kâbe'nin hizmetinde bulundukları gerekçesiyle kendilerini diğer Arap kabilelerinden üstün kabul ederek dinî-iktisadî alanlarda bazı imtiyazlı âdetler edinip çeşitli kurallar koyan hums* içerisinde Benî Kinâne de yer almıştır. Habeşistan'ın Yemen valisi Ebrehe Kâbe'yi yıkmak için ordusuyla Mekke'ye

geldiğinde onunla görüşmeler yapmak üzere giden heyet içerisinde Kureyş'in reisi Abdülmuttalib'le birlikte Benî Bekir b. Abdümenât'ın reisi Ya'mer b. Nüfâse de bulunuyordu.

Genellikle Kinâne ve kolu Bekir b. Abdümenât Kureyş'i Hevâzin'e karşı desteklemiştir; bununla birlikte aralarında çeşitli anlaşmazlıkların ve çatışmaların yaşandığı da bilinmektedir. Bekir b. Abdümenât'ın bazı mensupları, özellikle Kureyşli bir genci öldürttüğü gerekçesiyle reisleri Âmir b. Yezîd'in öldürülmesinden sonra Kureyş'e karşı düşmanlık beslemeye başladılar. Bundan dolayı Kureyş Bedir Gazvesi'ne, Kinâne'nin kendilerine saldırı yapacağına dair garanti vermesinden sonra çıkabilmiştir; ancak vatan sonra Bekir b. Abdümenât yine de Hz. Peygamber'e karşı Kureyş'i desteklemiştir. Hudeybiye Antlaşması, Benî Bekir ile Huzâa arasında Câhiliye döneminden beri süregelen kan davasının bir tarafa bırakılmasını ve on yıllık bir barışı öngörmesine rağmen Kureyş'in desteğini alan Benî Bekir Huzâa'ya bir gece baskın düzenledi ve bu saldırı sırasında Huzâa'nın yaşlı reisi Kâ'b b. Amr dahil birçok kişi öldürüldü. Hz. Peygamber'in müttefiki Huzâalılar bu olayın intikamının alınması konusunda Medine'ye bir heyet göndererek Resûl-i Ekrem'den yardım istediler. Hz. Peygamber'in bu müracaat üzerine çıktığı sefer Mekke'nin fethiyle sonuçlanmıştır. Resûl-i Ekrem'in ordusunda Benî Kinâne'nin Gıfâr, Damre ve Leys kollarından birçok sahâbî yer almıştır. İbn Sa'd, Vâsile b. Eska' el-Leysî'nin Tebük seferi için hazırlık yapıldığı bir sırada Medine'ye gelerek İslâm'a girdiğini ve bu sefere katıldığını kaydetmektedir (*et-Tabakât*, I, 305). Aynı kaynağa göre kabilelerinden ayrıлып Tihâme'nin dağlık bölgesinde yaşadıkları ve eşkıyalık yaptıkları anlaşılan Kinâne, Müzeyne, Hakem ve Kâre kabilelerine mensup bir grup Hz. Peygamber'e temsilci göndermişler ve Resûl-i Ekrem de onlara ihtidâ edip namaz ve zekât gibi ibadetleri yerine getirdikleri takdirde kendi himayesi altında olacaklarına, daha önceki davranışlarından sorumlu tutulmayacaklarına, herhangi bir haksızlığa mâruz bırakılmayacaklarına ve aralarındaki kölelerin hürriyetlerine kavuşturulacağına dair yazılı güvence vermiştir (*a.g.e.*, I, 278).

Hendek Gazvesi sırasında Medine'yi kuşatan Ebû Süfyan'ın ordusunda Kureyş'in yanı sıra bazı Kinâneliiler'in de yer aldığı (*a.g.e.*, II, 71), Hz. Peygamber'in Ebû

Ubeyde b. Cerrâh'ı Müzeyne, Hüzeyl ve Kinâne kabilelerinin vergilerini toplamakla görevlendirdiği, Kinâne'nin Benî Mâlik kolundan gelen Benî Firâs'ın Sıffin'de Muâviye'ye karşı Hz. Ali'yi desteklediği ve Abdullah b. Ca'fer b. Ebû Tâlib'in Sıffin'de Kureys, Esed ve Kinâne kabilelerine kumanda ettiği bilinmektedir. Taberî'nin 230 (845) yılına dair verdiği bilgilerden kabilenin bu tarihte Mekke civarında yaşadığı, ancak daha kuvvetli hale gelen diğer kabilelerin baskın ve yağmalarına karşı dayanamayacak kadar zayıf düştüğü anlaşılmaktadır. Benî Kinâne ve Bâhile kabileleri Benî Süleym'in baskınına mâruz kalmış, malları yağmalanıp mensuplarından birçoğu öldürülmüş, bunun üzerine görevlendirilen Hammâd b. Cerîr et-Taberî kumandasındaki kuvvetler başarılı olamayınca Halife Vâsih-Billâh Boğa el-Kebîr'i göndermiş ve Benî Süleym etkisiz hale getirilmiştir (*Târih*, IX, 129-130). Kabilenin bazı kolları çeşitli zamanlarda Mısır'daki Dimyat, İhmîm ve Üşmüneyn'e, Filistin'e ve Suriye'deki Havrân ve Serhad'a göç etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müslim, "Fezâ'il", 1; Tirmizî, "Menâkıb", 1; İbnü'l-Kelbî, *Cemhere* (Nâci), s. 134-137; İbn Hişâm, *es-Sire*, I-II, 113-114, 117-118, 123-124, 184-187; III-IV, 389-390; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 20, 68-69, 72, 127, 278, 305; II, 71; İbn Habîb, *el-Muḥabber*, s. 133-134, 156, 195-196, 316, 318; a.m.f., *el-Münemmak*, s. 21-22, 113 vd., 125, 128, 227-228; Ezrakî, *Aḥbâru Mekke* (Melhas), I, 105-107, 179; Belâzürî, *Ensâb* (Zekâr), XI, 83-85; Taberî, *Târih* (Ebû'l-Fazl), IX, 129-130; İbn Düreyd, *el-İştikâk*, s. 27-28, 170-171; Sem'ânî, *el-Ensâb*, X, 475-478; Kalkaşendî, *Şubḥu'l-a'sâ* (Şemseddin), I, 403-405; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, III, 460; M. Ahmed Câdelmevlâ v.dğr., *Eyyâmü'l-'Arab fi'l-Câhiliyye*, Kahire 1361/1942, s. 322 vd.; Cevâd Ali, *el-Mufaḥḥal*, II, 584; ayrıca bk. İndeks; W. M. Watt, *Muḥammad at Madina*, Oxford 1988, s. 10, 62, 83-84, 356; a.m.f., "Kinâna b. Kḥuzayma", *EP* (İng.), V, 116; Hamîdu'llah, *İslâm Peygamberi* (Tuğ), II, 843, 845; F. Krenkow, "Kinâne", *IA*, VI, 810-811.

CASIM AVCI

KİNÂNÎ, Abdülazîz b. Yahyâ

(عبد العزيز بن يحيى الكناني)

Abdülazîz b. Yahyâ

b. Abdilaziz el-Kinânî el-Mekkî
(ö. 240/854 [?])

İmam Şâfiî'nin talebelerinden,
kelâm âlimi.

İmam Şâfiî'nin elli dört yaşında ve 204'te (819) vefat ettiği göz önüne alınırsa 160 (777) yılından sonra doğmuş olduğu söylenebilir. Abdullah b. Muâz es-

San'ânî, Selîm b. Mesleme el-Mekkî, Hişâm b. Süleyman el-Mahzûmî, Mervân b. Muâviye el-Fezârî ve Süfyân b. Uyeyne gibi hocalardan ders almakla birlikte İmam Şâfiî ile olan ilişkisinin hayatında ayrı bir önemi vardır. Bilhassa fıkıh ilmini ondan tahsil etmiş, kendisiyle birlikte Yemen'e gitmiştir. Bu beraberliği sonucunda ondan çok etkilenmiş, eserlerinde kendisinden büyük ölçüde iktibaslarda bulunmuştur. Özellikle husus, umum ve beyân konularında bu etki daha belirgin biçimde ortaya çıkar. Kinânî'den rivayette bulunanlar arasında Ebû'l-Aynâ Muhammed b. Kâsım, Ebû Bekir Ya'kûb b. İbrâhim et-Teymî, Hüseyin b. Fazl el-Becelî gibi âlimler bulunmaktadır.

Kinânî, Yemen dönüşünde memleketi olan Mekke'de uzun süre ikamet etti. 212 (827) yılında halku'l-Kur'ân meselesinin onu rahatsız etmesi üzerine Mekke'den Bağdat'a gitti ve şehrin ulucamiinde açıkça bu resmî görüşe karşı konuşmalar yaptı. Ehl-i sünnet âlimlerinin hapis ve ölüm cezalarıyla sindirildiği, "mihne olayı" diye anılan bu baskı ortamında görüşlerini dile getirdi. Bunun üzerine sultanın adamları kendisini Me'mûn'un veziri Amr b. Mes'ade'ye götürdüler. Amr onun niyetinin, Halife Me'mûn'un huzurunda halku'l-Kur'ân meselesi hakkında muhalif görüşün temsilcileriyle münazara yapmak olduğunu ve sırf bu amaçla Mekke'den kalkıp Bağdat'a geldiğini anlayınca halife ile irtibat kurup böyle bir münazara için onay aldı; sonunda kadıların, fakihlerin ve hânedandan birçok kişinin katıldığı bir münazara düzenlendi. Münazarada karşı tarafı Mu'tezile fakihlerinden Bısr b. Gıyâs el-Merîsî temsil etti. Kinânî mihne olayını, Mekke'den Bağdat'a gelişini, burada olan bitenleri ve bu münazarayı *Kitâbü'l-Hayde* adlı eserinde anlatır.

Yüzünün çok çirkin olması yüzünden "Gûl" (gulyabani) lakabıyla da anılan Kinânî Kur'an ve Sünnet bilgisi, cedel kabiliyeti, cesur kişiliği yanında zühd ehli bir kişi olarak da şöhret yapmıştır. Mihne olayı sırasında görüşlerini hem halk arasında hem halifenin huzurunda açıkça dile getirmiş, o dönemde etkili bir isim olan Mu'tezilî başkadısı İbn Ebû Duâd'ı felç olduğunda görmeye giderek bunun bir hasta ziyareti olmadığını, sadece onu kendi vücudunda hapsetmesi sebebiyle Allah'a hamdetmek için geldiğini söylemiş, resmî görüşe karşı çıktığı için hapse atılan Ahmed b. Hanbelî'ye de ziyaret et-

mişti. İbn Ebû Duâd'ın ve Ahmed b. Hanbelî'nin 240 (854) yılında vefatından hareketle Kinânî'nin de bu yıl dolaylarında öldüğü söylenebilir.

Kinânî'nin halku'l-Kur'ân'la ilgili ilk tartışmaları konu edinmesi yanında Bısr b. Gıyâs el-Merîsî'nin görüşlerini ihtiva etmesi bakımından da önem taşıyan *Kitâbü'l-Hayde* adlı eseri önce Kahire'de 1325'te (1907) bir mecmua içinde basılmış (s. 146-234), daha sonra Cemîl Salîbâ (Dimaşk 1384/1964, 1412/1992), İsmâil el-Ensârî (Riyad 1391/1972) ve Ali b. Muhammed b. Nâsır el-Fakihî (Medine 1415/1994) tarafından yayımlanmıştır. Kinânî'nin belirttiğine göre münazaradaki tartışmasının duyulması üzerine olup bitenleri kaleme alması yönünde ısrarlı taleplerle karşılaşması ve önce on varak kadar tutan bir özet yazdırmıştır (*Kitâbü'l-Hayde*, s. 136, 142). Bu risâlenin kısa zamanda halk arasında yayılarak büyük itibar görmesi ve Bısr b. Gıyâs ile arkadaşlarının Halife Me'mûn'u kışkırtmaları üzerine Kinânî tekrar saraya çağrılarak halife huzurunda yapılan toplantıyla ilgili bilgileri yaymaktan dolayı azarlanmış, ancak halifeyle yaptığı uzun görüşme ve Bısr b. Gıyâs ile yüzleşmesinden sonra affedilmiştir (a.g.e., s. 148 vd.). Eserin mevcut nüshalarından, müellifin yazdığı ilk metne yaptığı ilâveler yanında daha sonra müstensihler ve başkalarının da bazı eklemelerde bulunduğu anlaşılmakta, bu sebeple gerek kitabın müellife nisbeti gerekse mevsukiyeti tartışma konusu yapılmaktadır (*Kitâbü'l-Hayde*, neşreden giriş, s. 21-23; İmâd İsmâil Halîl en-Naîmî, sy. 36 [1408/1988], s. 182-186). Kinânî'nin bundan başka *Risâle fi fazli Benî Hâşim*, *Kitâbü's-Sünen ve'l-aḥkâm* ve *Kitâbü'l-İ'tizâr* gibi eserleri olduğu yine kendisi tarafından belirtilmektedir (*Kitâbü'l-Hayde*, s. 224).

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülazîz b. Yahyâ el-Kinânî, *Kitâbü'l-Hayde* (nşr. Cemîl Salîbâ), Beyrut 1992, neşreden giriş, s. 9-54; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Teceddüd), s. 236; Ebû Âsım el-Abbâdî, *Tabakâtü'l-fukahâ'i's-Şâfi'iyye* (nşr. G. Vitestam), Leiden 1964, s. 38; Hatîb, *Târihu Bağdâd*, X, 449-450; Şirâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ'*, s. 103; Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, II, 639; Yâfiî, *Mir'âtü'l-cenân*, II, 132; Sübkî, *Tabakât*, Riyad 1983, II, 144-145; İsnvî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, I, 41; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 363-364; Serkis, *Mu'cem*, II, 1571, 1974; İmâd İsmâil Halîl en-Naîmî, "Dirâse fi Kitâbi'l-Hayde li'l-imâm 'Abdül'azîz el-Kinânî", *el-Mu'errihu'l-'Arabî*, sy. 36, Bağdad 1408/1988, s. 181-193.

MEHMET ERDOĞAN